

Mowa i jej znaczenie

„Mowa jest rodzajem zachowania się, które pomaga dziecku poznawać świat, przekształca go z istoty egocentrycznej w społeczną” (Hurlock).

Mowa to:

- ❖ sama zdolność ludzi do posługiwania się językiem;
- ❖ całość zjawisk związanych z komunikacją językową;
- ❖ mowa w aspekcie indywidualnym, czyli mówienie i rozumienie na podstawie języka;
- ❖ mówienie, czyli proces tworzenia wypowiedzi na podstawie języka; proces, czynność mówienia.

Mowa to dźwiękowa komunikacja językowa. Mowa dziecka w istotny sposób wpływa na całokształt jego rozwoju i powodzenia szkolne. Dziecko prawidłowo rozwijające się już w pierwszym roku życia czynnie włącza się w życie rodziny poprzez aktywność ruchową oraz reakcje językowe. Mowa dziecka kształtuje interakcje najbliższych. (Znaczenie interakcji w opanowaniu języka akcentują teorie społeczno – pragmatyczne). Wytwarza się krąg wzajemnych oddziaływań, stymulujący rozwój aktywności dziecka, tak ważny dla kształtowania się osobowości.

Ważną rolę w procesie opanowania języka odgrywa naśladownictwo. Zdaniem J. Brunera (1977) dziecko uczy się używania symboli językowych dzięki nabywaniu umiejętności uczestniczenia w codziennych czynnościach na poziomie niejęzykowym. Regularne powtarzanie czynności i wyrażenia językowych z nimi związanych powoduje, że dzieci przed 18 m. ż. rozumieją i produkują więcej słów. **Otoczenie wpływa na kształtowanie się postaw dziecka, reakcji i zachowań poprzez przykład i działanie oraz ukierunkowanie jego aktywności werbalnymi nakazami.**

Sztuka poprawnego mówienia to szczególnie ważna umiejętność. Mowa jest atutem w nawiązywaniu kontaktów społecznych. Wady wymowy i brak poprawnego posługiwania się językiem, stanowią przeszkodę pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Mowa daje możliwość precyzyjnego formułowania myśli, pozwala na wyrażanie własnych sądów, uczuć i upodobań, stanowi ważne narzędzie informacji. Mowa najintensywniej rozwija się u dzieci w wieku przedszkolnym. Kształtuje się wówczas wymowa, struktury językowe, wzbogaca słownictwo.

Dziecko rozpoczynające naukę w szkole powinno dysponować określoną bazą sprawności i umiejętności, takich jak:

- dobrze opanowaną i utrwaloną artykulację wszystkich głosek języka;
- rozwinięty właściwie słuch fonetyczny (identyfikowanie i słuchowe różnicowanie usłyszanych dźwięków mowy);
- przyswojone podstawowe formy gramatyczne;
- odpowiedni zasób słownictwa czynnego i biernego;
- umiejętność poprawnego wyrażania swoich myśli w formie zdań.

Dla prawidłowego kształtowania i rozwoju mowy konieczne jest prawidłowe funkcjonowanie:

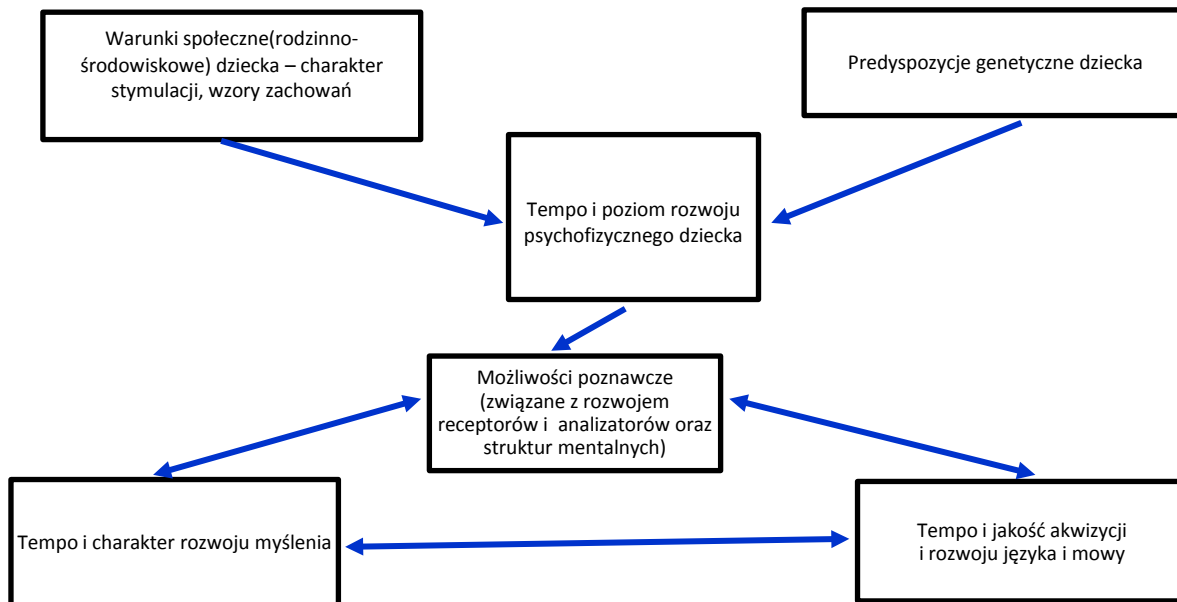
- ośrodkowego układu nerwowego,
- narządu słuchu (ucho zewnętrzne, środkowe, wewnętrzne),
- aparatu oddechowego (przepona, płuca, oskrzela, tchawica),
- aparatu fonacyjnego (krtani),
- aparatu artykulacyjnego (jama gardłowa, jama ustna: wargi, język, podniebienie, policzki, uzębienie, jama nosowa).

Istotny jest także poziom rozwoju umysłowego i emocjonalnego oraz odpowiednie warunki środowiskowe, społeczne oraz stan zdrowotny górnych dróg oddechowych.

Czynniki warunkujące prawidłowy rozwój mowy:

- sfera psychofizyczna dziecka,
- sfera emocjonalna,
- sfera społeczna dziecka,
- funkcjonowanie ośrodkowego układu nerwowego,
- rozwinięty słuch fizjologiczny,
- budowa i funkcjonowanie aparatu artykulacyjnego,
- funkcje pokarmowe czyli to jak dziecko je,
- sposób oddychania.

Warunki rozwoju mowy i ich zależności

Prawidłowy rozwój psychofizyczny

Rozwój motoryki dużej bardzo mocno wpływa na prawidłowy rozwój dziecka, wszelkie nieprawidłowości np. w zakresie napięcia mięśniowego, powodują

zaburzenia rozwoju ruchowego, które w konsekwencji mają również znaczenie dla rozwoju mowy.

Rozwój emocjonalny i społeczny

Nieprawidłowy rozwój emocjonalny również negatywnie wpływa na rozwój mowy; przykładem mogą być dzieci wychowujące się w rodzinach niepełnych czy dysfunkcyjnych, te dzieci bardzo często są obciążone zaburzeniami emocjonalnymi. Dodatkowo, aby mowa mogła rozwijać się w odpowiednim kierunku dziecko musi otrzymywać prawidłowe wzorce mowy, a także musi być motywowane do mówienia.

Słuch fizjologiczny

Słuch fizjologiczny umożliwia nam odbiór wszelkich zjawisk akustycznych. Niestety coraz większa liczba dzieci ma zaburzenia słuchu fizjologicznego, dlatego konieczne są częste badania sprawdzające jego funkcjonowanie, zwłaszcza jeśli dzieci chorują na zapalenie ucha, miewają często katary, są alergikami lub mają powiększone migdały. W przypadku niedosłuchu, w zależności od jego głębokości, mowa będzie rozwijała się inaczej.

Słuch fonematyczny

Słuch fonematyczny (fonemowy) to umiejętność rozróżniania najmniejszych elementów składowych wyrazów. Zaburzenia słuchu fonematycznego powodują między innymi problemy w rozumieniu mowy, trudności z analizą i syntezą sylabową i głoskową, w konsekwencji problemy z nauką czytania i pisania. Dzieci z zaburzonym słuchem fonematycznym miewają wady wymowy oraz opóźniony rozwój mowy.

Budowa i funkcjonowanie aparatu artykulacyjnego

Prawidłowo zbudowane narządy mowy: język, wargi, podniebienie twarde i miękkie, policzki, jama nosowa są warunkiem właściwie rozwijającej się mowy. Wszelkie zmiany i nieprawidłowości w budowie narządów artykulacyjnych np. przykrótkie wędzidełko podjęzykowe, rozszczep wargi czy podniebienia, a także obniżone lub wzmożone napięcie mięśniowe, wpłyną na funkcjonowanie aparatu artykulacyjnego, a tym samym na funkcje pokarmowe i sposób artykulacji dziecka.

Funkcje pokarmowe

Wszystkie mięśnie i narządy biorące udział w artykulacji biorą również udział w procesie przyjmowania pokarmu. Dziecko, które wykazuje trudności ze ssaniem czy połykaniem, a później z gryzieniem czy żuciem najczęściej miewa również problemy z mową. Są dzieci, które nie tolerują nowych konsystencji, przyjmują tylko pokarm w postaci płynnej lub papki, w związku z tym nie potrafią i nie chcą gryźć. Stopniowe wprowadzanie nowych konsystencji i faktur pokarmów, a także zmienianie sposobu podaży pokarmu, dostosowane do wieku i możliwości dziecka, jest doskonałym i

właściwie jednym z pierwszych ćwiczeń logopedycznych, w związku z tym w dużym stopniu warunkuje prawidłowy rozwój mowy.

Inne czynniki

Wymienione powyżej czynniki to jedne z wielu, które wpływają na rozwój mowy. Każda zmiana w życiu dziecka (pobyty w szpitalu, przebyte ciężkie choroby, przeprowadzka do innego kraju, separacja od rodzica) mogą, ale nie muszą wpływać na rozwój mowy. Bardzo istotne i brane pod uwagę są również czynniki prenatalne i okołoporodowe, wszystkie niekorzystne czynniki działające na organizm matki, a następnie również dziecka, mogą doprowadzić do wielu nieprawidłowości rozwojowych, w tym również do problemów z mową.

Źródła:

1. I. Kurcz, *Psychologia języka i komunikacji*, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2000.
2. J. Porayski-Pomsta, *Komunikacja językowa*, [w:] *Nauka o języku dla polonistów*, pod red. S. Dubisza, KiW, Warszawa 2002.
3. M. Kielar-Turska, *Rozwój sprawności językowych i komunikacyjnych* [w:] *Diagnoza logopedyczna*, E. Czapiewska, S. Milewski (red.), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2012.

Opracowanie:
Joanna Kozłowska, Logopeda
Szkoła Podstawowa nr 84 w Warszawie